

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA  
ISTORIJOS INSTITUTAS  
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS  
ISTORIJOS  
METRAŠTIS

1981 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1982

INSTITUTE OF HISTORY  
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR  
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD  
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK  
OF LITHUANIAN  
HISTORY

1981

VILNIUS

1982

---

INSTITUT FÜR GESCHICHTE  
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR  
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT  
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

J A H R B U C H  
F Ü R L I T A U I S C H E  
G E S C H I C H T E

1981

VILNIUS

1982

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР  
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ  
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ  
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК  
ИСТОРИИ  
ЛИТВЫ

ГОД 1981



ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1982

Redakcinė kolegija

Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Mečislovas JUCAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVIČIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVIČIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Li 237 **Lietuvos istorijos metraštis- Ежегодник истории Литвы** -The year-book of Lithuanian history / LTSR MA Istorijos in-tas, LTSR istorijos problem. moksl. taryba; Red. kolegija: B. Vaitkevičius (vyr. red.) ir kt.— V.: Mokslas.

Leidž. nuo 1973 m.  
1981 m. 1982 m. 176 p. Lygiagr. antr. taip pat vok. Str. santr. rus.  
Bibliogr. išnašose.

Leidinyje sprendžiama piliakalnių apgyvenimo pradžios problema, nagrinėjami Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos veiksmai Kulikovo mūšio laikotarpiu. Apžvelgiamas Pilėnų tapatinimo su Ponia tradicijos atsiradimas ir kt.

05050400000

L  $\frac{10604-017}{M 854(08)-82}$  Ž-82

BBK 63.3(2L)  
9(TL)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

0505040000

M  $\frac{10604-017}{M 854(08)-82}$  Ž-82

© LTSR MA Istorijos institutas, 1982

## M. STRIJKOVSKIS IR PILĖNŲ SIEJIMAS SU PUNIA

EDVARDAS GUDAVIČIUS, ALVYDIS NIKŽENTAITIS

Pilėnų problemą sudaro ne vienas klausimas. Vien jos istoriografijai aptarti reikėtų atskiro straipsnio. Mūsų tikslas — apžvelgti Pilėnų tapatinimo su Punia tradicijos atsiradimą.

Hipotezė, kad Pilėnai sietini su Punia, gyvuoja ir šiandien<sup>1</sup>.

Kryžiuočių kronikos — pagrindinis šį įvykį atpasakojantis šaltinis — apie Punią neuzsimena<sup>2</sup>. Nemini jos Jonas Dluogošas, Motiejus Mechovita bei Martynas Kromeris, savo darbuose taip pat aprašę Pilėnų gynimą<sup>3</sup>. Pastaraisiais trim autoriais ir Prūsų kronikomis sakosi besiremiam Motiejus Strijkovskis, pirmasis pareiškęs, kad Pilėnai — tai Punia.

Norint išsiaiškinti, kodėl M. Strijkovskis priėjo tokią išvadą, reikia ištirti jo kronikos pasakojimo apie Pilėnus tekstą, lyginant jį su autoriaus nurodomais šaltiniais. Kartu svarbu išsiaiškinti ir tų šaltinių tarpusavio santyki.

Palyginus J. Dluogošo<sup>4</sup> ir M. Mechovitos<sup>5</sup> tekstus, aiškiai matyti, kad pastarasis perpasakoja pirmąjį daug kur net pažodžiui, vienodai parašyti ir kai kurie vietovardžiai (Namen, Pullen). M. Kromerio teks-

<sup>1</sup> Varakauskas R. Pilėnų gynimas. — V., 1960. Šia plačiai paplitusia tradicija jau prieš 20 metų suabejojo R. Volkaitė-Kulikauskienė (Punios piliakalnio (Jiezno raj.) 1958—1959 m. tyrinėjimų rezultatai. — Kn.: Iš lietuvių kultūros istorijos, V., 1961, t. 3, p. 63).

<sup>2</sup> *Scriptores rerum prussicarum* (toliau — SRP). — Leipzig, 1861, Bd. 1, p. 283. (Sambijos kanauninko analai), p. 646 (vokiško biblijos vertimo Hiobo knygos epilogas); SRP. — Leipzig, 1863, Bd. 2, p. 7. (Trumpoji eiluiotoji Prūsų kronika), p. 488—490 (Vygando Marburgiečio kronika); SRP. — Leipzig, 1866, Bd. 3, p. 9 (Prūsų ekspedicijolo analai), p. 72 (Torūnės pranciškono analai).

<sup>3</sup> *Joannis Dlugosz senioris canonici cracoviensis. Opera omnia cura Alexandri Przedziecki edita.* — Cracoviae, 1876, t. 12, p. 173—174; *Mathia a Miechow. Chronica polonorum.* — Cracoviae, 1521, p. 233—234; *Martini Cromeri. De origine et rebus gestis polonorum libri XXX.* — Basileae, 1555, p. 307.

<sup>4</sup> Žr. toliau — 9 išnašą.

<sup>5</sup> *Mathia a Miechow. Min. veik.*, p. 233—234: „Eodem anno adueniente exercitu ex Almania in Prussiam, in quo erant Margrabius Brandenburgensis, Comes de Namen, et Comes de Hennebergk, in terras Lithuanorum ingressi sunt, et castrum Pullen oppugnauerunt, in quod Lithuani ad quattuor milia hominum, cum coniugibus, pignoribus, et fortunis confluerant. Et quamquam Lithuani probe restitissent, tamen castrum ex frequenti projectione machinarum dirutum et expugnatum iri uidentes, in castris medio rogo extracto, omnes fortunas suas et substantias incenderunt. Coniugibusque et paruulis trucidatis, iugulum praefecto castris omnes praebuerunt, ne uiui in

tą<sup>6</sup> galima apibūdinti kaip J. Długošo<sup>7</sup> pasakojimo santrauką (jis irgi vartoja tą pačią formą „Pullen“). M. Kromeris čia remiasi kaip tik J. Długošu, o ne M. Mechovita. Šitai rodo tokios detalės, kaip lietuvių pavadinimas „barbarais“ (M. Mechovita šį epitetą praleidžia), laužo — „pyra“ (M. Mechovitos — „rogus“). Taigi, be kryžiuočių (Prūsų) kronikų, M. Strijkovskis iš tikrųjų teturėtų kartoti J. Długošą — tiesiogiai ar per tarpininkus. Vadinasi, labai svarbu gerai išsiaiškinti ir pastarojo autoriaus pasakojimo tekstą.

Kaip žinia, J. Długošas domėjosi dabar dingusia Vygando Marburgiečio kronika; iš jam padaryto sutraukto lotyniško šios kronikos vertimo mes ją daugiausia ir pažįstame. Kartu pirmiausia išsiaiškintinas J. Długošo veikalo ir minėto vertimo tekstų tarpusavio santykis mums rūpimu klausimu:

### Vygando kronikos vertimas<sup>8</sup>

Hic merito cum fratribus Deum laudabit,<sup>I</sup> quum tempore suo multi principes etc. ei subveniunt, sc. Brandenburgensis, comes de Namen, similiter de Henneberg, quidam de Francia et Austria et alii multi<sup>I</sup> bene compositi in armis, ultra 200 galeas habentes; unde magister in dominica reminiscere<sup>II</sup> transit cum eis in Lithuaniam impugnando castrum Pillenen<sup>II</sup> in terra Troppen,<sup>III</sup> ad quod pagani plus quam 4000 de 4 terris confugerant<sup>III</sup>.<sup>IV</sup> Pagani exercitum videntes perterriti sunt, desperantes de castri observacione, infinita bona in ignem projecerunt, se ipsos occiderunt<sup>IV</sup> v, ubi ut ayunt, quedam vetula pagana cum securi 100 ex eis occiderit et se ipsam post interemit. In tali conflictu pagani sic vulnerati multi hinc equitabant, unde comes de Henneberg ibidem bene se habuit in hoc castro. Rex Lithwanorum quesivit vindictam in Prutenos, qui ignem, ligna et lapides in castrum et regem iactabant. Rex tamen a suis clientibus cum schutis protectus, tandem terrore concussus, fugit in quoddam latibulum et conjugem suam transfixit et in ignem jecit<sup>V</sup>.<sup>VI</sup> Pagani in tanta afflictione concussi inclinaverunt cervices suas, et rex omnes occidit<sup>IV</sup>.<sup>VII</sup> Et sic in

### J. Długošo „Lenkijos istorija“<sup>9</sup>

I—Numeroso exercitu ex Almanniae et Austriae oris<sup>a</sup> ad ferendum<sup>a</sup> Magistro et Ordini Cruciferorum<sup>c</sup> contra barbaros<sup>c</sup> b—subsidium<sup>b</sup> d—in Prussiam<sup>d</sup> adveniente, e—inter quos Margrabijs Brandenburgensis, Comes de Namen et Comes de Hennenberg, numerabantur principales<sup>e</sup> -I, II—in Lithuanorum terras, itum est et castrum<sup>f</sup> Pullen<sup>f</sup> g—diebus pluribus oppugnatum<sup>g</sup> -II, III—in quod Lithuani ex quatuor districtibus se, h—suasque coniuges, pignora, liberos, fortunas atque pecus, quod locus tam arte, quam natura munitus erat, conferendo<sup>h</sup>, i—quatuor milium hominum numerum expleverant<sup>i</sup> -III, IV—j—Et quamvis Lithuani in castro praedicto conclusi, probe, saxis suporne feriendo impugnatores, restitissent:—l<sup>k</sup>—in pluribus tamen locis castro ex arietatione bombardarum diruto et patefacto, videntes castrum ab hostibus capiendum<sup>k</sup>, l—pyra in castri medio extracta, omnes fortunas suas et substantias, ne hostis illis potiretur, incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis<sup>IV</sup>, VI—iugulum praefecto castri omnes praebent, ne vivi in hostium manus venirent<sup>l</sup> -VI, VII—Interim a Christianis castrum conquisitum est; et irruentibus in illud militibus, pau-

hostium manus uenirent. Et christiani castrum irrupentes, paucos ex tanto numero superstites reperierunt, et hos aut necarunt aut captiuarunt. Castro incenso et funditus demolito, regioneque in circuitu uastata, in Prussiam redierunt“.

<sup>6</sup> Cromerus M. Min. veik., p. 307: „Libet autem insigne quoddam facinus eorum commemorare. Cum Cruciferi Germanorum quorundam principum auxilijs adiuti, agros eorum infestarent, et arcem Pullen obsedissent, barbari, qui erant in praesidio, desperatione retinendae arcis inducti, pyram in medio accenderunt, et facultates, liberos, et uxores suas, ac seipsos ad extremum in eam coniecerunt, ne uiui in potestatem hostium uenirent“.

<sup>7</sup> Plg. 5, 6 išnašas ir J. Długošo tekstą (9 išnašą).

<sup>8</sup> SRP, Bd. 2, p. 488—489.

<sup>9</sup> Długoš J. Min. veik., p. 172—174.

profectum Prutenorum et christianitatis castrum Pollenen destructum est, de quo captivos et rapinam ducunt magnam<sup>-VII</sup>

ci superstites ex tanto numero Lithuanorum reperti aut necantur aut captivantur<sup>m-</sup>. Castro autem praefato funditus incenso et demolito<sup>m-</sup>, regione in circuitu vastata, <sup>n-</sup>Prussiam catholicus exercitus rediit<sup>n-VII</sup>.

Kaip matyti, abiejų tekstų sutampa ne vienos eilutės turinys; tokios eilutės sudaro didesnę jų dalį (I—I, II—II, III—III, IV—IV, VI—VI, VII—VII). Vienodai rašoma ir kai kurios formos (Namen) bei išvardijami trys grafai (Namiuro, Henenbergo ir Brandenburgo [margrafas]). Abiejų tekstų giminingumas neabejotinas. Žinoma, J. Dlugošas nenurašinėjo pažodžiui: nieko nesakoma apie Trapėnų žemę, perpasakojant iliustruojama anachroninėmis autoriaus laikų realijomis (bombardos<sup>10</sup>), praleidžiamas pasakojimas apie padedančią žmonėms nusižudyti senutę ir Margirio nužudomą žmoną, taip pat įtartinas sužeistų lietuvių išjojimo epizodas (V—V). Nesutampa ir pačių Pilėnų rašymo forma (Pillenen-Pullen). Ypač pastarasis faktas verčia kelti klausimą, ar J. Dlugošas čia nepasinaudojo dar kitu protografu — pačia Vygando kronika ar kitu labai jai artimu tekstu. Į šį klausimą reikia atsakyti teigiamai, palyginus J. Dlugošo ir Kasparo Šiuco<sup>11</sup>, plačiai perpasakojusio Vygando kroniką, veikalus. Pirmiausia čia sutampa vietovardžio „Pullen“ (f—f) forma. Atitinkamos turinio vietos, nepaisant skirtingų kalbų, ko gera tarpusavy yra artimesnės nei J. Dlugošo ir Vygando vertimo lotyniškai tekstai (a—a, b—b, c—c, d—d, g—g, j—j, k—k, n—n). Kai kurios vietos ypač artimos (h—h), o pora sutampa ko ne pažodžiui (e—e, i—i, m—m). Kur K. Šiuco tekste randame būdingų „misionieriško“ ar kareivių žodyno stereotipų, J. Dlugošo aptinkame panašių, tik dar nepalankesnių lietuviams ir, priešingai, iškeliančių „Kristaus karių“ pasakymų (heiden-barbari, ordens volck — catholicus exercitus). Vadinasi, ir čia prasikiša šiaip jau gerai žinoma jo antipatija lietuviams. Bet būtent ši tendencija irgi rodo abiejų aptariamų tekstų kontaktą. Atkreipus dėmesį į šią aplinkybę, galima nurodyti dar vieną abiejų tekstų

<sup>10</sup> Plg. gerokai atsargesnį M. Mechovitos pasakymą: „castrum ex frequenti proiectione machinarum dirutum“ (žr. 5 išnašą).

<sup>11</sup> SRP, Bd. 2, p. 489—490: „(die creutzherren)... b- nicht geringe hülffe-b aus Deutsch- vnd andern landen von fursten herren, adel vnd pilgrim<sup>d-</sup> in landt-d a-bekamen<sup>a-</sup>, die<sup>c-</sup> kegenst die heiden<sup>c-</sup> vnd vngleubigen furnemlich zu streiten sich devotieret vnd verlobet hatten.<sup>e-</sup> vnter denen die furnemsten waren ein margrave von Brandenburg, ein grave von Henneberg vnd ein grave aus Franckreich von Namurs<sup>e-</sup>... vnd am sontag reminiscere belegten sie die vestung<sup>f-</sup> Pullen<sup>f-</sup> oder Pilleven,<sup>g-</sup> sturmeten dieselb mit aller macht etliche tage lang an einander<sup>g-</sup> j- Die Littawen wehreten sich manlich<sup>i-</sup>, i<sup>-</sup>deren bey 4000 dorinnen waren<sup>i-</sup>, die waffen vnd schwert fureten, vnd waren von allen orten aus der nachbarschafft, do sie der bruder anzug vernahmen, h<sup>-</sup> mit weib, kind, vich, hab vnd gutt, dohinein in gute gewersam geflohen<sup>h-</sup>... k-Dan do sie merckten, das sie sich lange, nicht halten kunten, vnd yhre polwerck vnd wehren durch stettig vnauffhörlich sturmen albereit durchbrochen vnd an etlichen orten fast niddergeworffen<sup>k-</sup>, l<sup>-</sup>do zundeteten sie ein grosz fewer an, warffen alle hab vnd gutt dorein, folgig erwurgeten sie weib vnd kint, wurffen sie ins fewer, darnach mordeten sie sich vntereinander; die mehrern teil hielten yhrem obersten (Wigandus nennet yhn könig Marger) die helse dar, das er einen nach dem andern abhiebe<sup>l-</sup>... m-Die vestung wart verbrennt, in grunt gebrochen vnd gleichs der erden geschleiffet<sup>m-</sup>, n-Also zog des ordens volck widder in Preussen<sup>n-</sup>...“ Plg. J. Dlugošo tekstą (prie 9 išnašos).

artimą vietą (1—1), o Margirio vardo (kur K. Šiucas aiškiai nurodo, kad perpasakoja Vygandą) praleidimą nesunku paaikškinti J. Dlugošo abejingumu. Pažymėtina ir tai, jog pilėniečių vadą J. Dlugošas, kaip ir K. Šiucas, vadina vyresniuoju, o ne „karaliumi“, kaip sakoma Vygando kronikos lotyniškame vertime. Pagaliau tikimybę, kad Dlugošas naudojosi pačia Vygando kronika ar labai jai artimu tekstu, didina dar ir tai, kad visose kitose mums žinomose kryžiuočių kronikose apie Pilėnų sugriovimą rašoma labai trumpai<sup>12</sup>. Kiek daugiau (beje, nepasakant Vygando ir J. Dlugošo nurodomų smulkmenų) pasakojama Prūsų ekspedicijų analuose, tačiau jų duomenys skiriasi nuo tų, kuriuos randame Vygando kronikoje ir J. Dlugošo „Lenkijos istorijoje“, čia nurodomas Brandenburgo margrafo vardas<sup>13</sup>, pateikiami skirtingi skaičiai ir kt.<sup>14</sup>.

Visa tai reikia atsiminti, lyginant M. Strijkovskio kronikos ir J. Dlugošo „Lenkijos istorijos“ atitinkamas ištraukas:

#### M. Strijkovskio kronika<sup>15</sup>

Tegoz roku 1336, VIII—gdy wielkie woysko z Niemieckich ziem—VIII X—przyciągnęło do Prus, nad którymi byli Hetmanami Margrabia Brandenburski, Grof Namenski y Grof Hennenbergski—X, IX—złaczwszy mocy swoie z Krzyżakami—IX, XI—ciągnęli do ziem Litewskich—IX, XII—y oblegli zamek Pullen—XII, XIII—w którym się bylo więcey niż cztery tysiące Litwy, z żonami, z dziatkami, z dobytками y z majątnościami, przed onym wielkim woyskiem Niemieckim zawarło—XIII, XIV—Dobylwali ich tedy wstawicznymi szturmami Krzyżacy, a Litwa się też mężnie y przeważnie z blankow y częstymi wycieczkami bronila—XIV, XV—Tak aczkolwiek dosic dlugo mężnie a stale Niemcom odpor dawali, wszakże gdy obaczyli, iż iusz wszystek zamek był prawie rozwalony, blanki, sciany y wieże, częstą a gęstą strzelbą działami y taranami rozbite—X V, XVI—wnet wielki stos drzew suchych w poszrod zamku złożyli, na który wwszystki majątności, szaty y skarby włożywszy, zapalili a potym żony i dziatki swoie poscinali y dobytek wwszystek posiekli y spalili—XVI, XVII—Sami też Staroście swemu zamko-

#### J. Dlugošo „Lenkijos istorija“<sup>16</sup>

VIII—Numeroso exercitu ex Almanniae et Austriae oris—VIII IX—ad ferendum Cruciferorum contra barbaros subsidium—IX X—in Prussiam adveniente, inter quos Margrabijs Brandenburgensis, Comes de Namen et Comes de Henneberg, numerabantur principales—X, XI—in Lithuanorum terras itum est—XI XII—et castrum Pullen diebus pluribus oppugnatum—XII, XIII—in quod Lithuani ex quatuor districtibus se, suasque coniuges, pignora, liberos fortunas atque pecus, quod locus tam arte, quam natura munitus erat, conferendo, quatuor milium hominum numerum expleverant—XIII, XV—Et quamvis Lithuani in castro praedicto conclusi, probe, saxis superne feriendo impugnatore, restitissent: in pluribus tamen locis castro ex arietatione bombardarum diruto et patefacto, videntes castrum ab hostibus capiendum—X V, XVI—pyra in castri medio extracta, omnes fortunas suas et substantias, ne hostis illis potiretur, incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis—XVI, XVII—iugulum praefecto castri omnes praebent, ne vivi in hostium manus venirent—XVII, XVIII—Interim a christianis castrum conquistum

<sup>12</sup> Šių kronikų atitinkamos vietos nurodomos 2 išnašoje.

<sup>13</sup> Kad Vygandas negalėjo žinoti Brandenburgo margrafo vardo, rodo K. Šiuco priedaištai — žr.: SRP, Bd. 2, p. 489: „derer rechte namen durch die nachlässige scribenten vergeszen“.

<sup>14</sup> SRP, Bd. 3, p. 9: „Anno 1336 dominus Ludowicus marchio Brandenburgensis et multi principes erant in Prussia, cum quibus frater Theodericus de Aldenborg et 200 fratres et 6000 armatorum castrum Lethowinorum dictum Polonim expugnarunt. Ultra 5000 hominum ceperunt et occiderunt“.

<sup>15</sup> Strykowski M. Która przedtym nigdy światła nie widziała, Kronika polska, litewska, żmódzka i wwszystkiew Rusi (toliau — Kronika).—Królewiec, 1582, p. 426.

<sup>16</sup> Žr. 9 išnašą.



wemu dobrowolnie się scinąc dali, aby żywo w ręce nieprzyjacielkie nie przysili-XVII, XVIII-Niemcy potym, gdy się do zamku wdarli y wbili, malo co od czterech tysięcy żywych Litwy zostali, y to y tych, gdy się dosiç męźnie z Starostą swym bronili prawie do vpadu, Niemcy posiekli ledwo kilku żywych dostali-XVIII XIX-a, zapaliwszy Zamek y do gruntu go spaliwszy, wołości także okoliczne zwoiwawszy, do Prus się wrocili-XIX.

est; et irrudentibus in illud militibus, pauci superstites ex tanto numero Lithuanorum reperti aut necantur aut captivantur-XVIII, XIX-Castro autem praefato funditus incenso et demolito, regione in circuitu vastata, Prussiam catholicus exercitus rediit-XIX.

Abiejų tekstų artimumas neabejotinas. Daugelį J. Dlugošo veikalo vietų M. Strijkovskis tiesiog pakartoja (VIII-VIII, X-X, XI-XI, XII-XII, XIII-XIII, XV-XV, XVI-XVI, XVII-XVII). Tokie skirtumai, kaip žodžių „Austria“ (žr. VIII-VIII), „diebus pluribus“ (žr. XII-XII), „saxis superne feriendo“ (žr. XV-XV) praleidimas ar žodžių „przed onym wielkim wojskiem Niemieckim“ (XIII-XIII), „szaty“ (XVI-XVI) įterpimas, yra visiškai neesminiai redakciniai pataisymai. Tą patį galima pasakyti ir apie du paskutinius J. Dlugošo ištraukos sakinius, kuriuos M. Strijkovskis vien teksto požiūriu labai mažai pakeičia (XVIII-XVIII, XIX-XIX). Tačiau šie maži pataisymai keičia visą politinę koncepciją. Kunigui J. Dlugošui čia kovoja krikščionys prieš pagonis, sąžiningai tarnaujančiam savo naujai tėvynei M. Strijkovskiui — lietuviai ginasi nuo pavergėjų. Todėl ir pakeičiami „christiani“ į „Niemcy“, o „catholicus exercitus“ tiesiog praleidžiamas, iš atskiro sakinio padarius šalutinį. Dėl to M. Strijkovskis ir nekalba apie „pagalbą ordinui prieš barbarus“ (žr. IX-IX). Ir būtent tam, kad dar labiau išryškintų Pilėnų gynėjų didvyriškumą, M. Strijkovskis pailiustruoja jį specialiai įterptu sakiniu, norėdamas sukonkretinti jam kaip kariškiui gerai pažįstamą pilių apgūlimą bei gynimą (XIV-XVI)<sup>17</sup>.

Taigi didelė J. Dlugošo ir M. Strijkovskio tekstų dalis sutampa, o maži jų skirtumai gali būti aiškinami M. Strijkovskio pozicijos lemiamais redakciniais taisymais. Vadinasi, galima visiškai tikėti M. Strijkovskiu, savo pasakojimo apie Pilėnus pabaigoje nurodančiu, kad jis rėmėsis J. Dlugošu.

Išbaigto M. Strijkovskio kronikos teksto vaizdo neturėsime, nepaulyginę jo su ankstesniu eiliuotu autoriaus variantu<sup>18</sup>. Eiliuojant atsi-

<sup>17</sup> Vienos užuominos šioje vietoje įvertinimą žr. prie 24 išnašos.

<sup>18</sup> Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia (toliau — O początkach). Opracowała Julia Radziszewska. Warszawa, 1978, p. 265—266: „O przeważnej stałej a pamięci godnej Litawów na zamku Pullenie obronie i smierci. Natenczas margraf do Prus przyszedł brandenburski, // A grofowie: namerfski, reński, neuenburgski // Na pomoc swym Krzyżakom, a na świętą wojnę // Szykowali na Litwę ufy wszyscy zbrojne. // Oblegli Pullen zamek, w którym się zawarła // Litwa, by ich moc nagła nie pożarła. [171] // Mężów cztery tysiące, krom żon dzieci było, // Tamże skarby, dobytki, czego bronić miło. // Przeto się nader męźnie długi czas bronili, // A Niemcy ustawiczne z dział ściany łomili, // Wielkość knechtów pod blanki w trzech szturmach poległa, // A uprzejmość litewska rozbitych ścian strzegła. // A żony, krzycząc głosem, niebo przebijaly, // Jednak drewem, kamieniami Niemcow odbijały. // Wybili pierwszą bramę, w zamek się werwali, // Litwa im odpierając,

randa daug pašalinių žodžių, tačiau, nepaisant to, tekstų turinys labai panašus.

Kaip sakyta, M. Strijkovskis, be J. Dlugošo, dar mini M. Mechovitą, M. Kromerį ir Prūsų kronikas<sup>19</sup>. Citata iš M. Kromerio<sup>20</sup> tikrai rodo, kad jo darbą M. Strijkovskis skaitė ir mielai pasinaudojo idėja išgarsinti Pilėnų gynėjų didvyriškumą. O jai įkūnyti jam, žinoma, kur kas geriau tiko ne M. Kromerio santrauka, o paties J. Dlugošo tekstas. M. Strijkovskis naudojosi M. Mechovitos kronika. Šitai taip pat rodo abiejų šių autorių ištraukų patys pirmieji ir paskutiniai žodžiai<sup>21</sup> (beje, pastarųjų koncepcija M. Strijkovskiui buvo priimtinesnė už atitinkamos J. Dlugošo vietos). Galima dar būtų smulkiau panagrinėti, kas M. Strijkovskio pasakojime labiau sietina su J. Dlugošu, o kas su M. Mechovita, bet mūsų aptariamam klausimui tai jau neturi esminės reikšmės, nes yra visiškai aišku, kad M. Strijkovskis naudojosi jais abiem, o M. Mechovita savo ruožtu nedaug nukrypo nuo J. Dlugošo teksto.

Aptarus J. Dlugošo, M. Mechovitos, M. Kromerio ir M. Strijkovskio ištraukų tarpusavio santykį, lieka konstatuoti, kad pastarojoje, išskyrus nereikšmingus intarpus bei pakeitimus, nerasime tokios vietos, kur nebūtų kartojamas trijų pirmųjų ištraukų tekstas. Vadinasi, nustatant M. Strijkovskio teksto ir vokiečių kronikų santykį, lieka orientuotis tik į šiuos nežymius intarpus. Vis dėlto kai ką dar reiktų aptarti.

Į vokiečių kronikas M. Strijkovskis apeliuoja daugelyje vietų<sup>22</sup>.

z nimi się zmieszali. // Posiekli ich, iż żaden żywy nie ubieżał // Pelen przekop, pelen plać grodzki trupów leżał. // Wnet bramę zaprawili, a knechci szturmują // Po drabinach, a drudzy wieże podkupują // Litwa widząc, iż dłużej bronic się nie mogą, // Gdyż Niemcy nacięrali, ustawiczną trwogą, // Uradzili od swych ręk sami, pomrzeć mężnie, // A niżby żywi mieli być u Niemców więźnie. // Tak stos wielki śród zamku smolnych drew złożyli, // Na który skarby, statki wszystkie położyli. // I zapalili z trzaskiem, cokolwiek tam było, // By się niemieckie wojsko, z ich dóbr nie chepiło. // Potym żony i dziatki swoje pościnali, // Aby na ich więzienie żywych nie patrzali. // Sami się potym spólnie płacząc przeprosili, // A tak jeden drugiego między sobą zbili. // Drudzy swemu staroście ścinać się kazali, // Iż ledwie o sto żywych z tej liczby zostali. // Tam korzyść popaliwszy, w pole wyskoczyli, // Śmierć mężna odważywszy srogi boj stoczyli. [171v] // Żaden się nie dał pojmać, bił się do upadu, // Niemców też wielkość legła, jak żyta od gradu. // Staroście prawą rękę w tym boju ucięto, // Lewą się długo bronił, aż mu łeb rozcięto; // Tak wszyscy mężnie mężni mężowie polegli, // Woląc w wolności umrzeć, niewoli się strzegli. // A Niemcy w pusty zamek gwałtownie wskoczyli, // Nie naławszy korzyści, z gruntu go spalili. // Tej się cnotcie sam Kromer, litewskiej dziwuje, // A każdy mądry dziwnie ich stałość szacuje. // Iż Greków i Rzymianów, Persów, swą dzielnością // Przewyższyli i w śmierci śmiałą upornością. // Cóż potym nie znać osób, które to czyniły, // Bo wszystko niedostatki uczonych zaćmiły, // Co by mężnie pradziady potomkom wzjawili, // A ony by się też w ich dzielnościach ćwiczyli“.

<sup>19</sup> Strykowski M. Kronika, p. 426: „O tym Długosz y Miechouius lib. ut supra, y Cromerus lib. 12. Libet autem insigne quoddam facinus eorum (id est Lituano-rum) commemorare etc. y Kroniki Pruskie etc. szerzey swiadczą“.

<sup>20</sup> Plg. 6 ir 19 išnašas. Eiliuotame variante M. Strijkovskis cituoja visą M. Kromerio ištrauką (plg. 6 išnašą ir: Strykowski M. O początkach, p. 266).

<sup>21</sup> Plg. M. Strijkovskio pasakojimą (žr. prie 15 išnašos) ir 5 išnašą. Beveik visą M. Mechovitos pasakojimo tekstą M. Strijkovskis cituoja savo eiliuotame variante (Strykowski M. O początkach, p. 266—267).

<sup>22</sup> Plg. Strykowski M. Kronika, įžangos 8 p.: „kilko dziesiat Exemplarzow Ruskich, Moskiewskich, y Litewskich Latopiszczow, także inszych łacinskih, Greckich, Szwedzkich, Duńskich, Polskich, Liflandzkich etc. Historikow“.

E. Štelkė atkreipė dėmesį į tai, kad minimos 4 Livonijos kronikos, P. Dusburgo ir 3 Prūsų kronikos<sup>23</sup>. Apie pastarųjų galimą poveikį ir reikia kalbėti, nors jau savaime aišku, jog jis menkas. Galima išvelgti ryšį tarp Vygando lotyniško vertimo ir M. Strijkovskio pasakojimo tekstų, ypač kalbant apie eiliuotą jo variantą: vertime yra neaiški vieta apie lietuvių išėjimą iš pilies (atkarpoje V—V), o M. Strijkovskis aprašo išpuolį (galutiniame variante „dažnus išpuolius“)<sup>24</sup>. Čia kaip tik ir turime intarpą, kurio negalima sieti su lenkų autoriais (M. Strijkovskio teksto XIV—XIV atkarpa)<sup>25</sup>. Prisiminus, jog jau J. Dugošo ištraukos analizė rodo Vygando kronikai artimo teksto poveikį, nemaža tikimybė, kad kažką panašiai aptiko M. Strijkovskis. Tačiau net ir šiuo atveju nėra ko tikėtis, kad galėjo būti kalbama apie Punią.

Simonas Grunau taip pat mini Pilėnų apgulimą, bet jo kronikos tekstas visai kitoks<sup>26</sup>. Iš viso to išeina, kad iš M. Strijkovskio ištraukos teksto negalime paaiškinti jos santykio su Prūsų kronikomis. Galime tik suvokti, jog jos mažiausiai veikė M. Strijkovskį. Esmės nekeičia, jei kartais M. Strijkovskis ir naudojosi (kas ne per daugiausia tikėtina) giminingu Vygando kronikai tekstu, kaip leistų spėti šios kronikos ir J. Dugošo ištraukos tarpusavio santykis. Juo labiau nepaisytinos Prūsų kronikos mums rūpimu klausimu, jei M. Strijkovskis apie jas teuzsiminė, žinodamas, jog tai seniausi šaltiniai, pasakojantys apie Pilėnų apgulimą.

Iš visko, kas pasakyta, išeity, kad jokios užuominos apie Pilėnų ryšį su Punia šaltiniuose, iš kurių susiklostė M. Strijkovskio pasakojimas apie Pilėnų, nerandame.

<sup>23</sup> SRP, Bd. 2, p. 142.

<sup>24</sup> Plg. 8, 15 ir 18 išnašas.

<sup>25</sup> Žr. 15 išnašą.

<sup>26</sup> Simon Grunau's Preussische Chronik. Im Auftrage des Vereins für die Geschichte der Provinz Preussen hrg. von Dr. M. Perlbach.—Leipzig, 1876. Bd. 1, p. 581—582: „Es quamen in Preussen umb Marien willenn zu Theoderico dem homeister im namen die heidnische Littaw den cristen underthann zu machen, wen Gedemino der konig het den in Lifflandt durch seinen son Gwaligotto ein mechtigen schaden gethan; da war Ludwig der graff von Baden, Philip der graff von Nahmen, Rudolphus und Paulus graff zu Hennenberg, Otwart graff von Mantsi, Johann her von Rippenstert, Otto von Bergaw und Heinrich sein von Aronten, Andreas von Dobrogast, Arnolphus graff von Vieraden, Conradus freyherr von Eschenaw, Winmarus von Grymmingen, Fryderich von Colampna, und Cristof Monnch von Basel. Dise alle hetten viel ander hern mit in unnd gut volck achtauset unnd sie logen zu Konnsberg und umbher unnd es war nit wynter, damit sie in Littaw weren gezogen. Sie tetten eins, unnd sie legten zu hauffe und stifften Sanct Jergen spital und kauften darzu gute zinsse. So gab got nach liecht-messen ein solchen harten wynter, damit sie in Littaw quamen unnd gewonnen Pileyno stat unnd schlos, aber mit irem mercklichen schadenn, unnd geschach also. Die furssten und grafen pliben in Preussen bey dem homeister, sonnst das ander volck mit dem marschalck b. Heinrich zoch vor Pyleino. Pyleino in sich hette des koniges hausfraw unnd deine kynder von Littaw unnd war seer feste, wan es war ein bolwerck von gentzen ronon 83 spannen hoch und 52 dicke, es het umb sich einen graben 26 schuch dieff, 50 breit und gut volck. Die b. nach irer weise sturmpften und mit volcke sie die graben erfileten unnd schier alle verwunth. In solchem sie musten abtreten. So war da ein ritter Werner von Rondorff und dieser hette dreissig gutter schutze under im. So nam er zehen schock seiner pfeil und schos die an underlasz ins schlos, und got gub, und es wart bornnende und auch im grundt brannte mit allem, was da war, unnd das volck, was da war, quam wider gen Preussen mit wenig freudenn“. Plg. M. Strijkovskio tekstą (žr. 15 išnašą). Atkreiptinas dėmesys į žodžius apie pripildytą griovį.

M. Strijkovskis Pilėnus identifikuoja su Punia paraštės pastaboje, idėtoje ties skyriaus, kuriame pasakojama apie Pilėnų gynimą, pavadinimu. Jo nuomone, suklydus perrašinėtojams, iš „Punen“ pasidarė „Pullen“<sup>27</sup>. M. Strijkovskio teksto analizė rodo, kad rašytiniai šaltiniai šitokios jo išvados nenulėmė. Tačiau pagrindinių šaltinių, kuriais jis rėmėsi, forma „Pullen“<sup>28</sup> galėjo būti impulsu susieti Pilėnams su Punia. Be abejo, įvertintina ir tam tikra legendų galimybė, bet tai jau atskiras klausimas.

#### Pilėnų pavadinimo formos šaltiniuose

Sambijos kanauninkas	SRP, Bd. 1, p. 283	Pillenen
Vygando kronikos vertimas	SRP, Bd. 2, p. 488—489	Pillenen
Torūnės pranciškonas	SRP, Bd. 1, p. 72	Pileno
K. Šiučas	SRP, Bd. 2, p. 489—490	Pilleven
		Pullen
J. Dlugošas	Długosz J. Min. veik., p. 172—174	Pullen
M. Mechovita	Mathia a Miechow. Min. veik., p. 233—234	Pullen
M. Kromeris	Cromerus M. Min. veik., p. 307	Pullen
M. Strijkovskio eiliuotas variantas	Strykowski M. O początkach... p. 265—266	Pullen
M. Strijkovskio kronika	Strykowski M. Kronika, p. 425	Pullen
Prūsų ekspedicijas	SRP, Bd. 3, p. 9	Polonim
Hiobo knyga	SRP, Bd. 1, p. 646	Pelen
Trumpoji eiliuotoji Prūsų kronika	SRP, Bd. 2, p. 7	eine burc
S. Grunau	Grunau S. Preussische Chronik, Bd. 1, p. 581—582	Pilleyno

### М. СТРИЙКОВСКИЙ И ИДЕНТИФИКАЦИЯ ПИЛЕНАЙ И ПУНИ

Э. ГУДАВИЧЮС, А. НИКЖЯНТАЙТИС

#### Резюме

Местонахождение литовской крепости Пиленай, защитники которой героически погибли, сражаясь против крестоносцев в 1336 г., до сих пор не установлено. Очень популярна гипотеза, сторонники которой идентифицируют Пиленай и теперешнюю Пуню.

Авторы статьи отмечают, что ни в одной из немецких хроник (основные источники) Пуня не упоминается. Первым выдвинул такую мысль в своей хронике М. Стрыйковский. Анализ источников, которыми руководствовался М. Стрыйковский (Я. Длугош, М. Меховита, М. Кромер), показывает, что не ими предрешен такой вывод. Труднее установить связь текста М. Стрыйковского с немецкими

<sup>27</sup> Strykowski M. Kronika, p. 425: „Zda mi się iż podobno ma być na Zamku Punienie albo Puniach. Bo iesli Historik stary napisał Punen staroświecką literą, tedy zaś drudzy miasto n dwoie ll polozyly, a za Punen Pullen napisali!“

<sup>28</sup> J. Dlugošo, M. Mechovitos ir M. Kromerio — žr. pridedamą lentelę.

хрониками, хотя несомненно, что они не оказали значительного влияния на описание обороны Пиленай.

Вышесказанное дает основание заключить, что указание на Пуню является предположением самого М. Стрыйковского, который полагал, что при переписывании манускриптов название Пунен было искажено, в результате чего появилось «Пуллен».